

КАЗКА ПРО ЯЯН

Колись пастушок, переплигуючи зі скелі на скелю за козою, що відбилася від решти, посковзнувся й упав у глибочезне провалля. Коли він розплющив очі, то побачив, що лежить на площі великого міста, яке складається з вузьких довгих веж, що їх кожен будує на свій лад, бо ці вежі весь час завалюються.

Пастушок підійшов до найближчого чоловіка, який порпався з кельмою серед купи каміння, й запитав, що це за місто, хто його мешканці й чи не можна було б щось попоїсти, бо він дуже зголоднів, наче кілька днів пролежав без їжі. Однак на запитання пастушка ніхто навіть не глипнув у його бік, дарма що козопас обійшов мало не все місто. Врешті вже зовсім зневірившись, що хтось дасть йому тут бодай крайчик хліба, пастушок набрів на кволого дідуся, що порався біля найнижчої, напівзруйнованої вежі, й повторив своє запитання.

— Тут живуть самі яяни, — відповів нарешті старий. — Кожен яянин знає тільки своє «я» і тому запитань іншої людини просто не чує. Я ж почув тільки тому, що мене здолали немощі, і внутрішні підпори, які досі тримали мене, як вони тримають усіх яян цього міста, передчасно струхли й завалилися, як і моя вежа, направити яку мені бракує сил.

— Я вам охоче допоможу, — радісно вигукнув пастушок, — аби тільки трохи щось попоїсти.

— Яянинові годі допомогти, — скрушно мовив дідок. — Ніхто не може догодити яянинові, бо тільки він сам усе знає і вміє, і то найкраще.

— Але ж людина мусить їсти, аби втриматися при житті!

— Усі тут харчуються власним «я». Коли воно вичерпується, яянин умирає, проте «я» кожного із яян таке невичерпне, що всі тутешні мешканці майже вічні. Мене опали немощі тільки тому, що я чужинець і справжнім яянином так ніколи й не став, хоч і прожив тут майже весь свій вік. Я ледве пам'ятаю, що на початку свого життя під час сварки на кораблі, де я виконував обов'язки юнги, я випав за борт і опинився у цьому місті.

— Але я зовсім не хочу ставати яянином!

— За рогом моєї вежі лежать кельми для новоприбулих, бери собі якусь і починай будувати свою вежу.

— Невже з цього міста немає виходу?

— Ще на початку, коли я щойно сюди потрапив, я здибав одного юродивого, який сидів біля каміння цієї вежі, котру я оце марно будую. Він повідав мені, що місто має сім брам і з кожної можна вийти, хоча досі жоден мешканець цього міста не міг відчинити брами з тієї простої причини, що ніхто з тутешніх насельників не спроможний вимовити коротесенького слова, що відчиняє ці брами.

— Яке ж це слово?

— Це слово знають усі яяни: звичайнісіньке «ти». Але коли хтось із яян, — а це стається так рідко, що про це ходять лише легенди, — отож коли

хтось із яян пробує вимовити «ти», в устах яянина це чомусь завжди обертається на «я», і тому брами не відчиняються.

— Я спробую, — мовив пастушок. — Ходімо разом, бо я тобі дуже вдячний на пораду, в мене померли батьки, і я хотів би подбати про тебе.

— Я вже застарий, і ноги вже не тримають мене.

— Я візьму тебе на плечі, і ми разом подамося далі.

— Я не пристосований до іншого світу, і час, відпущений мені вищими силами, добігає кінця.

— Я хочу, аби ти бодай перед смертю дихнув свіжим повітрям, — мовив пастушок, обережно садовлячи собі старого на плечі й простуючи до найближчої брами. Перед брамою він низько вклонився й промовив: — Вельмишановна брамо, чи була б ти така ласкава й випустила нас на волю, бо тільки ти можеш нас випустити.

І брама вперше за все своє існування навстіж відчинилася, адже ніхто до неї так не промовляв, хоч цього вона чекала відтоді, як її вставили в мури цього міста, і пастушок побачив себе серед знайомих скель.

— Тепер ти бачиш, який гарний цей світ! — вигукнув козопас й торкнувся старого, аби обережно зсадити його з плечей на землю. Та замість дідуся він намацав тільки мішок, по гузир наповнений самоцвітами.

ГОВОРЮЩА РИБА

Казка

У великих водах, що існують від віків, серед табунів мовчазної риби у шанованих риб'ячою громадою батьків, народилася балакуща риба. Спочатку, коли риба була маленькою, засмучені батьки сподівалися, що з віком, як їхня дитина вбиватиметься в луску, це мине, як минають дитячі хвороби, але час ішов, риба ставала великою і пружкою, на ній полискувала вже луска, як викута з найліпшої дамаської криці, а балакущість риби, не тільки не зникала, а навпаки набрала такої вправності, що батькам уже незручно стало признаватися, що вони належать до одної родини.

Балакуща риба, яка, крім балакучости й доброго серця, була ще дуже молодою, не розуміла, чому сумують батьки, коли так приємно говорити, адже яка розкіш вимовити слово, а тоді дивитися, як воно кольоровими бульбашками рухається крізь воду, одного разу навіть підсліпуватий хижак, що доживав віку на дні, на свій сором, не розгледівши, що то не черв'як, спокусився цими бульбашками й проковтнув кілька; але бачачи, як батька й матір убиває неслава, що випала на їх долю, якось, коли сонце пронизало води до дна, засвітивши коралові кущі, де так добре було гратись у схованки й гукати на весь голос в коралові діри, жахаючи батьків і сусідів, балакуща риба попрошалася з блакитними водоростями, де жила її рідня, і, війнувши хвостом, попливла шукати іншого табуна.

Але і в іншому табуні говорющій рибі не знайшлося співрозмовника. Хоч і скільки їм риба розповідала пригод, хоч і скільки показувала, як легко й приємно говорити, вистачає тільки розтулити рота, і голос так і стелиться по

воді, всі риби, що траплялись на дорозі говіркої риби, мовчки затулялися плавниками й тікали, і скоро до найвіддаленіших закутків великої води стало відомо, що балакуща риба, говорячи без упину, заважає риbam зосередитися, а це порушує гідність риб'ячу. Тому вся рибна громада після ще глибшої, ніж звичайно мовчанки, яка відрізняє риб від інших створінь в присутності старого риба, який славився справедливістю й мудрістю, розглянувши справу балакущої риби, ухвалила безслівний присуд, який був намальований верховодами на верхніх верствах води, бо всі риби малюють, коли вже не можна порозумітися мовчанкою, щоб балакущу рибу видалили з води.

Балакуща риба саме гналася за виводком оселедців, щоб розповісти їм жарт, коли мовчазні виконавці вироку, затуляючись плавниками, щоб їх не оглушило, підплили до говорючої риби і, взявши на спину, одним махом винесли її на берег. Там вони її поставили на ноги, і, вручивши листок, де було намальовано, що їй назавжди заборонено користуватися водяним царством, зникли в глибині.

З цих пір риба стала жити на березі. Спочатку вона трохи побоювалася оточення. Усе тут було нове, зовнішньо нібито великої різниці не помічалось, але крізь кущі не можна було проплисти, і в повітрі, яке так нагадувало глибину, вимовлені слова не лишали за собою найменшої бульки. Крім того, на березі існували рибалки. Балакуща риба не раз бачила їх знизу, нехтуючи заборонаю.

Тільки крізь воду рибалки виглядали інакше, вони насамперед ніколи не розмовляли й не рухалися, а тепер риба на власні очі бачила, як вони не лише розмовляють, як вона, а й бігають, і напевно серед них можна було знайти не одного співрозмовника.

Як їй хотілося, щоразу, як рибалки вирушали в море, підійти й привітатися, однак кожного разу їй щось заважало завести знайомство, і риба ходила по березі й розмовляла сама з собою.

Можливо, вона так і дожила б віку, якби одного дня, проспавши у холодку довше, ніж звичайно, не побачила недалеко від себе рибалку, що відбився від гурту і лагодив човен, нарікаючи на долю. Почувши так близько від себе розмову, говорюща риба не втрималася. Будь-що-будь, вирішила вона, і зірвавшись на ноги, підійшла до рибалки.

- Дай Боже здоров'я, - привіталася риба.

- Дай Боже, - відповів рибалка.

- Що ти робиш? - спитала риба.

- Я лагоджу човен, а ти що робиш?

- Я шукаю співбесідника, - озвалася риба.

- Гарзд, - мовив рибалка, - я їду на три дні ловити рибу. Сідай у мій човен, ти мені розповідатимеш, щоб я не заснув, та я попереджаю тебе, що я не говіркий.

- Нічого, - відповіла риба, - аби ти слухав, я говоритиму за двох.

З цього часу вони подружили. Риба допомагала рибалці вибирати добрі місця для ловитви, розповідала, що діється на воді й під водою, а рибалка ділився з нею турботами. Невдовзі риба знала не тільки ймення й уподобання

усіх його дітей і жінки, а й як виглядає у рибалки в хаті й на подвір'ї, чим він журиться і що думає. Інколи, коли щастило добре продати вилов, рибалка приносив пляшку вина, і вони удвох розпивали її по чарці, приємно гуторячи. Так однієї місячної ночі, коли хвилі були гладенькі, як пляшка, яку вони щойно викинули з човна, рибалка відчув, що ліпшого приятеля, ніж говоряща риба, в нього нема й ніколи не буде, і, сказавши, що його дім - її дім, попросив, щоб риба конче прийшла до нього у гості, бо такого приятеля він мусить показати своїй родині.

- Якщо ти не нехтуєш моїм домом, - закінчив рибалка, - то завтра я чекаю тебе на обід.

- Я не нехтую твоїм домом, - відповіла риба, - адже ми приятелі, все, що моє, то й твоє, тільки я ніколи не ходила до селища, і я не певна, чи знайду твою хату.

- Це так легко, - відповів рибалка, ти лише прав слід он на той пагорбок, а звідти йди прямо. Перша оселя, яка трапиться на дорозі і буде моєю хатою. Я тобі вийду назустріч, але навіть якби мене щось затримало, йди просто до середини, тебе вже чекатимуть.

Єдине тільки прошу тебе, не проспи або не забудь нашого домовлення, бо я покличу знайомих і велю жінці зготувати обід, і, коли ти не прийдеш, я дуже сумуватиму й думатиму, що ти не хочеш переступити порогу моєї хати.

- Я прийду, - сказала риба.

- Я чекатиму, - пообіцяв рибалка.

Наступного дня, ледве сонце вийшло з води, як риба підхопилась і, протерши бризками очі, випростала плечі.

- Я йду до рибалки в гості, - сказала риба сонцю. Та сонце нічого не відповіло. Воно тільки одягло рибу в небачену червону луску, аж по воді сипнули іскри, й піднялося угору.

- Я йду до рибалки в гості, - вимовила риба й пішла берегом.

- Сьогодні мій найліпший приятель прийде до нас у гості, - сказав рибалка жінці, - приятель, якого ще не носила земля. Дивись, щоб усе було найліпше приготоване. Готуй щедро, не жалюючи, все, що в нас є в хаті, постав на стіл, а я ще збігаю докуплю наїдків і напоїв, бо мені тих, що є, видається замало, а все, що моє, те і його, тож не посором мене перед лицем його.

- Ти зовсім уже здурів, - вигукнула жінка, - вічно у тебе приятелі та приятелі, ти б ліпше дбав, чи ми можемо звести кінці з кінцями!

- Якщо мій приятель прийде, - нагадав рибалка, не слухаючи жінки, - скажи, що я зараз прийду, нехай він заходить до хати, я тільки за ріг і назад.

- Якщо твій приятель прийде, - вигукнула жінка, - та рибалка вже був далеко і не чув її слів, що заповнювали собою усе подвір'я, аж горобці ніколи не засиджувалися на цямрині колодязя, і по дорозі, якою прямувала гостя до рибалчиної хати докотився їх відгомін до риби, ще заки їй стало видно оселю свого приятеля.

- Помагай Біг, - сказала риба, угледівши на подвір'ї рибалчиних дітей і жінку.

- Говорюща риба! - закричали в один голос діти, але жінка гримнула на них, щоб вони не галасували й не заважали поратися, бо їй і так ніколи вгору глянути, а тут іще недолугий чоловік запрошує таких приятелів, для яких мало що не з ніг треба збиватися, аби догодити.

- Помагай Біг, - привіталася риба ще раз, вже трохи голосніше, та жінка, яка з ранку до вечора не стуляла щелепів, так багато говорила сама, що не почула, як біля неї риба говорить.

- Дивні звички мають люди, - подумала риба, - вони не вітаються й не помічають інших. Спробую ще раз, якщо мене й цього разу не почують, доведеться повертатися на берег і чекати на рибалку.

- Помагай Біг, - мовила риба, заходячи наперед, щоб жінка її помітила. Але жінка нахилилася, щоб підкинути дров, де в неї варився на відкритому вогні обід, і риба побачила, що її намагання марні.

- Нема ради, - зідхнула риба, - тут усі такі заклопотані.

Може, я колись іншим разом завітаю сюди. Певно я прийшла не в пору, тож нічого не вдієш.

- Бувайте, - вирішила риба й вигнула хвіст, щоб іти. Саме в цю мить жінка обернулася, шукаючи ганчірки, щоб зняти з полум'я казанок зі стравною, що бігла, і її погляд упав на рибу.

- Ще цього не вистачало, щоб на подвір'ї жива риба валялася, - вигукнула жінка. - Нещастя моє, доброго я маю чоловіка, який навіть вилову не здатен донести до хати, не розтрусивши половину по дорозі!

- Я - не вилов, - обізвалася риба, - я говорюща риба. Я приятель вашого чоловіка, і мене запрошено до вас у гості.

Та жінка від власної балаканини не почула риб'ячих слів.

- От і буде доповнення до обіду, - зраділа вона, беручи рибу на ніж і кидаючи її на сковорідку.

- Я риба, - тільки й встигла вигукнути риба, хапаючись за серце, як їй потемніло в очах, і вона зашкварчала на пательні.

- Щось довго нема мого приятеля, - мовив рибалка, повернувшись додому з пляшками в веселих наличках і пакунками. - Я купив усе, що мої очі бачили, й гадаю, приятель утішиться.

- Тобі тільки й думки, що приятель, - сказала жінка. - На щось іншого в тебе нема ні часу, ні очей. Ти вже хочби пильнував вилову, а то розтрусив на подвір'ї найліпшу рибу. Добре, що я вгледіла та засмажила, інакше пропало б добро.

- Я не розтрушував риби, - заперечив рибалка.

- Як це так не розтрушував! - вигукнула жінка, - ти лишив на подвір'ї таку рибу, що я ледве з нею впоралася.

- Риба! - вигукнув рибалка, пригадавши, що він забув сказати жінці, що його приятель - риба, й кинувся до сковорідки.

- Чи ти здурів, - сказала жінка, - чого ти так кидаєшся. Можна подумати, що ти ніколи в житті не бачив смаженої риби.

Глянув рибалка на сковорідку, але смажені риби всі однакові, і рибалка не впізнав свого приятеля. Балакуща риба відрізнялася від інших тільки голосом, без якого вона стала такою, як і решта її братів й сестер.

Довго чекав рибалка на свого приятеля, та балакуща риба не з'являлася. Вже й діти полягали спати, і рибалки почали лагодитися на ніч на ловитву, а риба все ще не йшла. Рибалка кілька разів виходив на дорогу, думаючи, що може, риба не може знайти його оселі, однак риби не було ні на дорозі, ні на березі, де вони удвох розпивали вино, вирушаючи на ніч в море. Хоч і скільки питав рибалка перехожих рибалок, чи не бачили вони його приятеля, говорючої риби, яку він запросив до себе в гості, забувши попередити жінку, що його приятель - риба, йому ніхто нічого не міг відповісти, та й люди тільки похитували головами, чуючи про говорющу рибу, а згодом почали й цуратися. Бо щоразу, повертаючись з моря, рибалки розповідали, як замість їхати з ними на ловитву, рибалка ходить по березі й гукає свого приятеля, а коли витягнуть з виловом сіті на пісок, він припадає до кожної риби і на колінах благає, щоб вона сказала йому хоч одне слово.

- Шкода мені рибалки й говорючої риби. На мою думку, тут провина рибалки, може, навіть більша, ніж його жінки.

- Ти так гадаєш? - позіхнув шакал, якому не хотілося розмовляти.

- Але найбільше мені шкода навіть не рибалки й не риби, а заклопотаної жінки, що не почула риб'ячого голосу.

- Я не погоджуюся з тобою. Рибалка просто сплехував, бо з тим, що носиш у душі, не вільно ні з ким ділитися, окрім хіба найближчого приятеля. А жінка не була чоловікові приятелем уже хоча б тому, що він ніколи не гуторив із нею так, як із рибою. Зрештою, не виключене, що жінка його просто ніколи й не слухала.

- Не доцільно шукати скарбу там, де ти його не закопав, - вела своєї бляшанка. - Саме тому з усіх потерпілих мені найбільше шкода жінки, яка не почула голосу говорючої риби. Риба загинула - це сумно. Однак кожен мусить раніше чи пізніше вмирати. І, як на мене, горе рибалки з приводу загибелі приятеля навіть сумніше, ніж сама смерть риби. Та вмирати, за все життя не почувши голосу риби, - це справді найгірше, що може трапитися людині.

- Може, в наступному втіленні жінка цей голос почує, - нехотя докинув шакал.

- Сумно, що вона не почула цього голосу в цьому житті, - не поступалася консервна бляшанка. - А сум, як відомо, має довгі ноги...